Meierotto

De Titi Livi arte [illegible]

TITI LIVII

arte narrandi

et

artificio hiſtorico

commentatur

I. H. L. Meierotto.

BEROLINI,

typis & ſumptibus I. C. F. Rellstab, & in Commiſſis Nauckii.

MDCCXCVIII.

1798

Vidimus, Livium voluisse mandare literis, quae profutura viderentur civibus, hominibus; quaeque pro exploratis, verisimilibus, veris haberet; voluisse igitur eundem congerere quam plurima, unde facile discerneret & excerperet maxime probabilia. Quomodo vero multitudinem tantam testimoniorum digerere, & ex tam diversis unam & convenientem speciem conficere sit aggressus, id jam videamus. Ut ii, qui generis totius humani res referunt, distinguunt tempus fabulosum, heroicum, historicum; sic itidem rerum Romanarum auctor in hoc populo non poterat non fabulosa tempora ab historicis distinguere. Quomodo igitur facta vere historica optime essent digerenda, vel qua arte ornanda, id Livium docebat res ipsa, Graecorum exempla, palaestra rhetorica; si quid regendo ingenio deesse videretur, id aequalium judicium, aevique Augustei elégantia facile addebant. In congestis erant omnino quam plurima, quae prudentiam auctorum rei publicae testarentur, ut census, comitia, senatus, res militaris, & plura. Harum rerum non tantum eae, quae adhuc vigebant, sed cuncta fere, quae unquam ob insignem prudentiam notabilia fuissent, omnibus adhuc erant notissima. Circa haec describenda non necessarium videri copiosi ut essent auctores. Graecus quidem Graecis suis res Romanas copiose, uti confectae & constitutae essent & perdurassent, de-

scrip-

ſcriptas dabat. Romanis quoque volupe erat, res ſuas naſcentes, exque parvis initiis ſenſim creſcentes cognoviſſe. Ideo vel plane obſoleta rerum, vel tempore ipſo obſcurata ita ob oculos ponere debebat auctor, quaſi quae quam maxime tum fierent. Fabulis igitur inquinata ſi non omnibus, at quam foediſſimis expurganda erant, ne aequalibus Livii taedio forent; tenuia, exilia ita erant ornanda, ut delicatiorum lectorum mentes tenere poſſent. Inde eſt, quod legentes primos Liviani operis libros facile diſpicimus, illum voluiſſe prodere quaſi tabulas aliquas priſtini rerum ſtatus, quarum quaeque, ut priſcum opus referret lineas & colores antiquitati convenientes. Ut quaeque res acciderit, quomodo inde nonnulla in morem abierint, id narrationi quaſi ut emblema quoddam inſerere ratio illi videbatur. In libris quinque primis origines rerum nobis expoſitas videmus, quaſi ſeriem aliquam tabularum in atrio quodam antiquo propoſitarum. Quis neſcit e. g., in rebus ſacris plurima caſibus quibusdam originem debuiſſe. Hinc in iis enarrandis, quae cum caſus iſti eſſent obliterati, omnino explicaſſe perdifficile erat, quam accuratiſſimum ſe praebuit. Non tantum, quando ſacrorum quaevis pars foret inſtituta, indicavit, addiditque, quae eorum manſerint, ſed etiam narrationem veriſimillimam quomodo ſacrum quodque eſſet ortum, quomodo auctoritatem fuerit adeptum, ſubjecit. Sic narratione ſatis copioſa oſtendit, qui acciderit, ut *Romulus una ſacra peregrina* Pinariorum & Potitiorum *ſuſceperit.* *) Grammaticum aliquem ſatis habere poſſe putat, ſi ex veſtigiis quibusdam paene obſoletis conjectura ſubtili exquiſiverit, unde nomina augurum, inſtrumentorumque, quae adhibuiſſent; unde ritus primum ortus eſſe tradatur. Livius vero lectores in rem praeſentem, narrationem aliquam non tenuem verum copioſam contexendo, deducit. „Augur — ſignum, quo longiſſime conſpectum ferebant oculi, animo finivit: Tum, lituo in laevam manum translato, dextra in capite Numae impoſita, preca-

*) Liv. l. 1. c. 7.

precatus est ita: Jupiter pater, si fas est, hunc Numam Pompilium — Regem Romae esse — uti tu signa nobis certa adclarassis. *)" Sic prima Flaminum, Vestalium, Saliorum injecta mentio illi locum dat, haec instituta ita designandi, non ut quae facta & composita essent, sed uti ante oculos lectorum fierent. **)

Non satis habet, fecialem omnino nominasse, ejusque officium indicasse, ***) quum primum vetustissimi a Romanis icti foederis memoria esset injecta; sed quomodo tunc cuncta a M. Valerio essent facta, quibusque verbis vicissim cuncta forent concepta, id interrogando, respondendo, preces fundendo quam maxime a priscis ipsis viris declarari voluit. Uti haec a pacis & foederum auctore, Numa, essent constituta, *sic medium inter Romulum & Numam ingenium* Anci Marcii nostro occasionem dat, suis omnino coloribus fideliter consignandi, quae fuerint res repetendi, bellumque, quum non redderentur, indicendi ritus, habitus, actus quique, & carmina, quibus legatus quaeque testabatur. ****)

Sic librorum Sibyllinorum historiam contexit, lectisternii primum facti causas, locum, omnemque formam †) expedit; supplicationum magnificentiorem speciem usus occasione Vejorum captorum pingit. ††)

Nec in originibus Romanis personarum, locorum sacrorum, rituum, numinum recentibus ceremoniis colendorum, mentionem injicere unquam omittit †††); nec in cursu rerum florentissimarum vel gravissimarum unquam postea supersedet

 indi-

*) l. 1. c. 18.
**) l. 1. c 20.
***) l. 1. c. 24.
****) l. 1. c. 32.
†) l. 5. c. 13.
††) l. 5. c. 23.
†††) Salii duodecim, fanum Palloris ac Pavoris l. 1. c. 27. Rex sacrificulus l. 2. c. 2. Mercurii aedes l. 2. c. 27. Jupiter Feretrius l. 4. c. 20. Sacerdotes l. 1. c. 20. Novendiale sacrum l. 1. c. 31.

indicio, quae templa in discrimine vota, quae poſt victoriam, quae ex praeda fuerint exſtructa; quibus igitur locis ſacris urbs quovis tempore fuerit aucta & ornata. Ex quo tandem potius auctore mores in rebus domeſticis, unde publica Romanorum inſtituta potius haurias, quam ex Livio? Unde quis planius cuncta naſci, creſcere, ſenſimque conſtitui videat, quam a noſtro doctus? Nonne quaſi cui omnibus, quae a quoquam deſiderari poſſent, ſatisfaciendum foret, ſemper intentus apparet, ut ſuo vel alieno loco, ut primum occaſionem foret nactus, talia ſedulo inſereret?

Neque mirum quidem, eum illa, quae ad res publicas explicandas facerent, accurate ex originibus deduxiſſe, & ſecundum ſua quaeque incrementa explicaſſe, ſuoque quidem loco ita tamen expoſuiſſe, ut narrationi perpetuae intexeret. *)

Ut primum hiſtoriam ſcribere ſibi in animum induxerat, haec quidem ad hiſtoriae corpus ut membra neceſſaria pertinere videbat. Quis enim originem tribunatus plebis ex rerum Romanarum contextu omitti poſſe, ſibi fingeret? Veruntamen haec, quae omnino referenda erant, ita ubivis expoſuit, ut qui

---

*) Unde civium numerus auctus; num ex peregrinis l. 2. c. 16. num ex dediticiis l. 1. c. 38. an ex iis, qui ſervitutem aliquando ſervierint l. 2. c. 5. Quae gentium patriciae, quae deinde *minores* audirent l. 1. c. 35: qui *primores* equeſtris gradus l. 2. c. 1. qui in novum ſenatum lecti & *conſcripti.* Quin clariſſimarum gentium fata fere exſequi velle videtur l. 1. c. 34. l. 2. c. 10. c. 50. l. 6. c. 20. tum quae *collegiorum* inſtituta l. 2. c. 27; quae *claſſium*, *centuriarum* l. 1. c. 42. quae *juſtitii* origo l. 3. c. 5. Quomodo rex ſecundus & poſt eum alii, *interrege* creato, & *patribus auctoribus* praeeuntibus, fuerint creati l. 1. c. 17. Qui *duumviri perduellionis* l. 1. c. 26. ad quodque judicium fuerint adhibiti: quae magiſtratuum petendorum ratio l. 4. c. 25. *Cenſoris* primum contemtior, tum ſenſim gravis & majeſtatis plenus magiſtratus l. 4. c. 8. l. 5. c. 31. *Praefecti urbis* antiqua ſane, ſed a neceſſitate fere ſolum repetita poteſtas l. 3. c. 3. *Aediles curules* l. 6. c. 42. *Juris jurandi*, *ſacramenti* magna & ſancta quaſi obligatio l. 2. c. 25. quomodo *congiario* primum tentatae plebis mentes l. 5. c. 47. Quid ſit, quum patres auctores fiant judiciorum a plebe exſpectandorum l. 1. c. 17. Quae ratio *comitiorum* l. 2. c. 2. c. 55. Senatusconſultorum graviſſimorum l. 3. c. 4. legum l. 2. c. 41. l. 6. c. 36. 37. &c.

qui hiſtoricum ſe, non deſcriptorem rerum inter cives conſtitutarum eſſe meminiſſet. Digna, quin neceſſaria quae eſſent ſcitu, quaeve ad Livii memoriam perduraverint, intelligere ſi velis, omnia quidem apud Livium reperies, ita tamen operi indita ut neſcias, an non ſuaviter narrando voluptati lectoris magis, quam commodis ejusdem ſervire voluerit fideliter docendo!

Quam multa porro in rebus privatis & tenuiorum fere vita orta, etiam ſi poſtmodo viventibus notiſſima fuerint, ſibi tamen in hiſtoriam recipienda duxit? Nonne Dionyſius aliquis Halicarnaſſenſis modo pauca argumenta disquiſitionibus, nonne Plutarchus quaeſtionibus ſuis Romanis pauciora ſibi a Livio integra eſſe relicta repererint? nonne hic fere, ſi quid novum, intactum Livio, proferre vellet, ad rariſſima quaeque, vel adeo dubia ſibi confugiendum eſſe vidit?

Livius non alienum a re, dignitateque auctoris rerum ducit, vocabula ipſa antiqua & abſtruſa exſequi. Unde Talaſſii nomen nuptialis facta ſit vox. *) Unde nomen Egerio inditum. **). Vocabuli lectiſternii ratio, perque ejus ritus religionem & ſanctitatem vel privatorum mores mitigari ſolitos. ***) Qui primus e patribus *popularis* merito fuerit appellatus. †) Sic vocabulorum multorum, ſic proverbialium dictionum, quae res priscas deſignant, ubicunque fere rationem reddere amat. ††) Ut omittam, quae de animi ſenſibus, moribus, quae de rationibus, quas ſinguli quique in agendo fuerint ſequuti, ut auctor rerum, quem nos pragmaticum dicimus, ubivis recenſuerit. †††)

Quid

*) l. 1. c. 9.

**) l. 1. c. 34.

***) l. 5. c. 13.

†) l. 6. c. 11.

††) Res repetitae l. 1. c. 32. Vindicta l. 2 c. 5. Aes grave l. 4. c. 60. Sub jugum mittere l. 3. c. 28.

†††) Exemplum ex antiquiſſimis temporibus unum alterumve excitaſſe ſufficiat l. 1. c. 16. quid Romulum moverit. l. 1. c. 50. Quid populus *muſſitaverit*,

Quid dicemus de urbis ipsius descriptione? Nonne quasi tabulam quandam primae urbis, aediumque areae delineat, ostenditque, qua ope sensim urbs magnificentior fuerit facta, & quovis clivo auctior? *)

Tum ut ex cineribus, tumultuario quasi opere elata, surrexerit. **) Nonne ex illius consignatione cognoscimus, quando campo infra urbem nomen & fama addita: ***) quae prima pomoerii ratio, quomodo tum prolatum: ****) quae cloacarum exstructio, quae postea subductiones, flexus? †) qui circi primus locus, quis deinde *Maximus*, *Flaminius*; *††)* quae Capitolii, aliorumque templorum magnificentia; †††) quae carceris construendi necessitas & ratio? ††††) Sic non tantum per splendidas & magnificas, pro istius aevi ratione, urbis partes, utut nascerentur, lectorem deducere amat; sed & narrationi fidem facit, picturaque simul ejus partis, ubi quidque in urbe acciderit, lectoris imaginationi subvenit, vel quae aliis ignobilia, contemnenda viderentur, vocabulis propriis, & regionum circumscriptionibus pristinis cuncta designat. [a])

Martii populi dum fata exponit, fas esse ducit, ea prae aliis omnibus accurate proponere, quae ad rem militarem pertinent. Conscriptionem, [b]) exercitus formam, [c]) equitum munia

*) l. 1. c. 53. c. 55. c. 56. c. 30.

**) l. 5. c. 55.

***) l. 2. c. 5.

****) l. 2. c. 44.

†) l. 1. c. 55. l. 5. c. 55.

††) l. 2. c. 31. l. 3. c. 44.

†††) l. 2. c. 27. l. 6. c. 4.

††††) l. 1. c. 33.

a) Sic prata Flaminia l. 3. c. 54. lectori conspicienda dantur; habitatio regis ad Jovis statoris l. 1. c. 41. Manlii domicilium, *ubi nunc Monetae est* l. 6. c. 20. Iter Fabiorum per designatas regiones urbis usque ad portam Carmentalem l. 2. c. 49.

b) l. 6. c. 6.

c) l. 1. c. 42.

munia & praemia, *) quando ſtipendia primum meruerint milites, quando primum ſub tentoriis, inque hibernis caſtris degerint. **) Quae poſt victoriam praemia militum, quaeve imperatoris, manubiae, ſpolia opima, ***) ovatio, triumphus, honos habitus pro magnitudine victoriae. †)

Rem militarem a ſe quam maxime iri repetitum, eamque ſibi induſtria & fide ſingulari conſignandam eſſe, ita ut lectoribus ob oculos quaſi ſit ponenda, id jamjam ad ſcribendum aggreſſum ſibi in animum induxiſſe facile concedemus. Quis enim eſt, quin re militari fere ſtetiſſe rem Romanam in tempeſtatibus, a finitimis & bellicoſiſſimis gentibus & nationibus contra urbem per quatuor prima ſaecula excitatis. Non mirum igitur, ſi per eadem ſaecula nihil intactum relinquit, quod naſcens, & fere jam adultum militare robur commonſtret. Non mirum, ſi non tantum deſignando ſingula, ſed etiam excitando eminentiſſima quaeque, & ſuis quaeque coloribus inſigniendo, rem totam omnium ob oculos ponit.

Neque in deſcriptione harum rerum circa id temporis ſubſtitit, quo cuncta jam formam conſtantem nacta viderentur: ſed hanc rei Romanae partem per omnia ſaecula ſic exegit, ut cui ne ulli quidem alii parti tot quaſi imagines dandae viderentur. ††)

*) l. 2. c. 1.

**) l. 4. c. 60. l. 5. c. 2.

***) l. 4. c. 20. l. 3. c. 10. l. 4. c. 32.

†) l. 3, c. 28.

††) Unde primum armaturam deſumſerint, qua ratione poſtea mutaverint. Si quando ab acici conſtituto ordine diſceſſerint; quid quisque imperator, quid bellum quodque addiderit receptae militiae legi; quid ab hoſte novo didicerint, ad quae mutanda novis aggrediendi vel ſeſe tutandi artibus externorum fuerint coacti. His cunctis conſignandis non levi aliqua opera eſt defunctus, ſed ut ſuum praecipue munus cum fide, & plerumque etiam docte eſt exſequutus. Numidarum equitum pugnandi rationem depictam dedit l. 34. c. 11. Vallorum, qualia a Romanis, qualia a Macedonibus exſtruerentur, discrimen l. 33. c. 5. Novam inſtruendi, & excitandi Romani exercitus legem a Gallograecorum pugna & impetu ortam l. 38. c. 21. Fundato-

Circa alias omnes res deſcribendas, quae quidem ad prima quatuor rerum Romanarum ſaecula, vel quae ad reſtitutam a Gallorum incendio urbem pertinent, propriam quaſi deſcribendi rationem, vel pingendi quaſi artem adhibet. Ipſe ſenſit, ſe rebus iſtis priſcis, *nimiaque vetuſtate obſcuris*, id debere, ut quum literis non poſſet, mente & ingenio longe munitior & inſtructior ad iſtas accederet, quam quidem ad *clariora* poſtea *certioraque* colligenda & conſignanda ſeſe accingeret. In priſcis rebus, ex *tanto intervallo* *) diſpiciendis & protrahendis conjectura opus erat. Inveniendi adeo quaſi acumen hic neceſſarium videri. In exponendis vero ingenio multum dare, lectorum naturam ſequi, deſideriis iſtorum exornando, variando, utendo vivis quidem etiamſi obſoletioribus coloribus ſatisfacere debebat. Longe aliter itaque primos quinque libros conſtitutos videmus.

Primum, quae ipſe non ex fida literarum, quae nullae tum eſſent, memoria repetere poſſet, ea ex veſtigiis quibusdam, quae tempora antecedentia teſtarentur; ex traditione quadam perpetua, ac ſi cum rerum & hominum natura congrueret, ſatis gravi augurabatur. Tum meditationis acumen judicii rectam rationem adhibuit, ut qualia eſſe debuiſſent, conſtitueret.

Cauſſas ſane, cur quidque conſilium captum, quidque ſic patratum fuerit, nullae literae, nulla memoria ſervarant. Naturam hominum, rerumque reſpiciens, talia multa ſubjecit, quoniam nec ſine iſtis credi poſſe res tam obſcurae viderentur, nec placere.

Quod Romulus memorari poſſit, ut qui *ulciſcendi magis quam praedae ſtudio* fuerit graſſatus, id ſibi ſuaeque conjecturae debet

---

datorum Achaeorum levia certamina l. 38. c. 29. Poliorceticam Romanorum artem in Vejorum oppugnatione deſcriptam dederat; jam longe aliam & artis plus deſiderantem rationem modo in Syracuſarum obſidione, modo in bellis cum Macedonibus & Graecis dat explicitam l. 44. c. 9.

*) l. 6. c. 1.

debet Livius. *) Sic Livii judicio vel ingenio credimus, Numam putasse, *in civitate bellicosa plures Romuli, quam Numae similes reges fore.* **) Livius sibi fingit, & nobis producit Tarquinium, *virum cetera egregium*, quem eadem, *quam in petendo habuerat, etiam regnantem* fuerit *secuta ambitio.* ***) Non sane ab Hordeonio aliquo acceperat sed internis tantum sensibus perceperat Livius, jam diu ante quam expelleretur Tarquinius, *clam quosdam mussitantes, mox vulgo eum superbum appellasse.* ****) Sic iterum, quid pectora priscorum virorum stimulare, quid tardare potuerit, ex rerum natura colligit, tum, quasi illa per memoriam literarum accipere potuerit, consignat: *eunt inclinatis quidem ad credendum animis, tamen nisi gladiis deprehensis, cetera vana existimaturi.* †) Sic consilia celata, rationes, quibus se quisque fuisse agitatum vel retardatum, sibi fere ipsi, nedum omnibus negasset, resignat; & tectum conficiendi negotii modum quam saepissime aperit circa origines rerum Romanarum. *Medium Anci ingenium,* ††) *cujus tentari patientiam pronum, tentatam contemni* tutum foret.

Sic temporibus & hominibus, quorum obscura tantum ad ipsum aequalesque pervenerat memoria, lucem & fidem addit, dum naturalem ubivis narrationis ductum servat, ita ut nemini dubia nascantur, †††) num res ita se dare potuerint. Pro-

*) l. 1. c. 15.

**) l. 2. c. 20.

***) l. 1. c. 35.

****) l. 1. c. 50.

†) l. 1. c. 51.

††) l. 1. c. 32.

†††) Caussae adduntur cur populus Romulo sibi erepto, regem voluerit l. 1. c. 16. cur carcer fuerit structus l. 1. c. 33. Quomodo nobilitatis opinio indeque ambitio in novo populo orta l. 1. c. 34. cur L. Junius Brutus contemtu tutus esse voluerit, tutusque fuerit l. 1. c. 56. cur Lucretia dum peccato se absolvat, supplicio in se ipsam grassetur l. 1. c. 58. Numen aliquod & fortuna populi Romani circa matrimonia principum l. 1. c. 46. circa ingenii varietatem & vitae diuturnitatem regum Romanorum vigilaverat l. 2. c. 2.

Probabilem ſic ubivis narrationem praeſtat. Idem tamen ea ipſa arte, quod interiora animorum ſimul cum externis rebus pingit, priſcis temporibus aliquem ſimul addit ornatum. Sic ludi pinguntur a Romulo finitimis dati, ſic raptus Sabinarum. *) Sic decertatio Horatiorum & Curiatiorum **) & quae eam ſequuntur, Horatii cauſſa Romae acta, & Alba Longa deſtructa. ***) Supplicium Juniorum L. Junii filiorum. ****) Obſeſſa Romanorum caſtra. †) Se ipſum tamen ſuperaſſe videtur narrando vel pingendo potius Fabiorum profectionem ex urbe; ††) & urbis Romae expugnationem. Si ubivis quidem in rem praeſentem lectorem deducere ſtudet, ita ut intereſſe rebus, quae quam maxime fiant, videatur; hic tamen novis quaſi coloribus uſum reperiemus. †††)

Facile vero, ſi haec cum rerum, quae poſtea memorandae erant, enarratione compararis, intelliges, Livium circa antiquiſſima tempora longe abſtinentiorem & modeſtiorem fuiſſe. Ita non omnes ornatus, quos poſſet, addidit, ſed eas modo lineas, eos colores rebus priſcis dedit, nulla recentis aevi luce affuſa ut nequaquam impedirent, quo minus origines rerum Romanarum omnibus ſcite quidem & commode deſcriptae viderentur, priſcae tamen ejusque omnino temporis, eſſe apparerent.

Nam in deſcriptionibus ſuis, inque narrando imaginem antiquitatis, ut redderet, ea illi prima fere lex videbatur.

Quod

*) l. 1. c. 9.

**) l. c. 25. 26. 27.

***) l. 1. c. 29.

****) l. 2. c. 5.

†) l. 2. c. 45.

††) l. 2. c. 49.

†††) Iterum ſingularem omnino pingendi & voluntatem & artem prae ſe fert, dum Tulliam ejusque in aula Romana vere tragica ſcelera l. 1. c. 46. iterum, quum Lucretiae, & tum, quum Virginiae caſum l. 3. c. 40. ſeqq. narrat. Ad quas tabulas hiſtoricas poſtea regrediemur.

Quod quum obtinere posse sibi esset visus, tum demum artem & ornatum rebus adhibere sibi concessum putavit. Ducenta ferme, per quatuor prima urbis conditae saecula, illi erant commemoranda bella. Caesorum in quoque bello numerus nec referri poterat, neque primis saeculis magnopere intererat. Impetu fere praedatorio, & tumultuaria opera, ubi raro strage alterius partis campi sternuntur, res fuit confecta; quum victoriam partam praeda acta saepius, quam spolia rapta testabantur. Reddenda tamen erant cuivis anno sua bella; *idem enim singulis annis volvebatur orbis*, *) modo singula proelia cum singulis populis acciderant, modo pertinacia & continua, modo bella cum pluribus simul. Hic duplici Livius cura premi. Altera, ne contra veritatem vel probabilitatem tot gentes, accisis toties rebus semper rebellantes, semper iterum vincendas excitasse videretur. **) Altera, ne taedio foret lectoribus, quum incursiones factae, concursus, breve certamen, victoriae potius nomen, quam plena victoria, quum iidem semper Sabini, Hernici, Aequi, Volsci, Latini victi & vincendi enumerarentur. Romanos vicisse toties eosdem hostes pertaesum fuerit, quidni nos legendo eadem taedium caperet?

Non tamen hi ipsi libri dimittunt repelluntque cum indignatione recedentem lectorem; verum potius retinent. Varietate enim suavissima easdem semper res, novas continuo reddere scivit. Semper aliud quid novumque addit posteriori narrationi, quod modo in re ipsa fuerat, vel quod accidere potuisse quisque putet. Modo Romulus ipse tantum non victus, modo matronae dirimentes infestas acies, dirimentes iras: ***) modo tumultuarius hostis, vixdum rapta praeda, repressus itidem tumultuario excitato exercitu: †) modo proditio ducis sociorum anci-

---

*) l. 3. c. 10.

**) l. 6. c. 12.

***) l. 1. c. 12. 13. l. 2. c. 40.

†) l. 1. c. 15.

cipitem facit pugnam, inſignemque ideo pugnae narrationem: *) modo oppidum captum nobilitat victoriam; **) modo trepidatio prima Romanorum eo laetiorem reddit. ***) Tum unius militis Romani virtus, tum ſingulare nobilium utrinque militum certamen diſtinguit relationem de bello Albano, ****) modo dolus cum ſucceſſu a Romanis adhibitus, modo bellum prius fere confectum quam auditum; modo interitus ducum; †) raro eſt, quod miſericordiam Romanorum in hoſtes commemorare datur; ††) rariſſime accidit, ut belli ita meminerit Livius, cujus ne quidquam quidem ſingulare potuerit commemorare. †††) Hae ſunt varietates primorum, vel ſub regibus, vel cum regibus geſtorum bellorum. Cum tempore procedente major majorque adhuc adhibetur ab auctore cura variationis, & amplificationis. Audacia incredibilis modo profligat bellum, ††††) modo auget periculum: a) modo milites pugnam detrectantes, modo nimis audaces referuntur. b) Equitatui modo primae partes dantur, modo non niſi pugnae ſpectaculum conceditur. c) Modo omne diſcrimen ab una gente nobilium temere ſuſceptum, d) tum vero perpetratum. Victoria modo ex inſperato, e) facilis, modo diu obnitentis hoſtis victricibus fere dextris erepta. Modo obſeſſa Romanorum f) modo

*) l. 1. c. 23. c. 26. & 30.
**) l. 1. c. 33.
***) l. 1. c. 36.
****) l. 1. c. 10. l. 1. c. 25.
†) l. 1. c. 37.
††) l. 2. c. 14.
†††) l. 2. c. 22. l. 2. c. 33.
††††) l. 2. c. 30.
a) l. 2. c. 31.
b) l. 2. c. 42. c. 46. l. 4. c. 37. c. 47. l. 10. c. 35. l. 2. c. 65.
c) l. 2. c. 43. l. 3. c. 62. l. 3. c. 70. l. 4. c. 37.
d) l. 2. c. 46. c. 48. c. 50. l. 3. c. 2. l. 4. c. 37. c. 47.
e) l. 2. c. 46. c. 53.
f) l. 2. c. 65. l. 3. c. 22. c. 29. l. 4. c. 27. c. 47.

modo expugnata hostium castra, dejecta eorundem praesidia; ducum modo Romanorum caedes victoriam retardat, hostilium ducum interitus *) dereptaque illis opima spolia honestant tum Romanorum Martem. Hic pugna nocturna, involutaeque quasi facium & ignium flammis acies, ibi exusta igni civitas; **) hic cunctator nequicquam frementibus militibus dux, ***) ibi repressor foedae fugae; & si omnia enumerare velis, vigilem non minus Livii artem in describendis, quam invictam ducum vim & artem in depugnandis mireris certaminibus. Sic retinemur lectione toties repetitorum, ignobilium bellorum. Quid in bello cum Gallis, Samnitibus, Poenis, Macedonibus praestitisse Livium putamus, ubi hostium vis, arma, numerus, nomen & fama, ubi ancipitia belli, clades ipsae, urbisque & rerum discrimen effectura viderentur, ut vel exilem narrationem non antea manibus deponeremus, quam eventum rei, cujus exspectatio movet, exagitat, suspensos tenet, cognoverimus? †)

Neque populorum & temporum tantum imaginem relinquere studet, sed & singulorum hominum, & praecipue principis vel celebratissimi cujusque viri. Nonne vero antiquissimos decebat, ut plus rebus gerendis quam verbis faciendis sese manifestarent, ut persuaderent aliis, non orationibus acute inventis, subtiliter dispositis, & copiose ornatis, verum sententiis utendo ex quovis temporis momento enatis, & experientia fultis, quaeve modo imagine quadam & similitudine, modo verborum pondere commendarentur. Qualia vir profert quum in sermone communicat ea, quae ad magnum & bonum quendam finem ipse recte vidit, quibus ipse incitatur, &

*) l. 2. c. 45. l. 4. c. 19. l. 2. c. 50.

**) l. 4. c. 28. l. 6. c. 2. c, 33.

***) l. 6 c. 24.

†) Eandem, si exsequi vellemus, variandi narrationes artem, reperturi essemus circa discordiam inter ordines ortam, seditionesque innumeras. L. II & III.

& ob quae pectus acrioribus sensibus percitum quam maxime eloquentem facit. Premebatur & hic noster difficultate non levi. Si viros hos ita dicentes induxisset, ut ipsi erant loquuti, nemo aequalium, nemo legentium illorum mentem cepisset, nemo sermonem hunc intellexisset. Cogitationes abstrusas protulerant & sic reconditas ut seculum aliud illas non assequeretur, mente pauca consilia concipiente, paucis rationibus verum valentibus ducta. Verba non minus antiqua & recondita miscuerant, quarum exemplum tabulae duodecim offerunt. Quam rationem Livius inire poterat, ut hoc exemplar in narratione sua servaret, efficeretque ut simul pro prisco haberetur, simul a recentioris aevi lectoribus intelligeretur?

Quantopere hanc difficultatem senserit, ipse semel quidem manifeste confitetur: „Adversus haec Timpanii oratio *incomta* fuisse dicitur: ceterum *militariter* gravis, non suis vana laudibus, non crimine alieno laeta.“ *) Tum subjungit argumentum hujus orationis, quod argumentum quemvis vel elegantissimum & literatissimum e castris Julii Caesaris vel D. Bruti decuisset, quod vero nullum omnino antiquae mentis & linguae vestigium refert.

Omittere igitur, si loquentes hos priscos viros inducit, statuit omnes longiores orationes, quales perpetuas dicebant. Ratio in conspicuo, ne aliena a moribus priscorum, quorum recenti cultu genuinus iste antiquitatis horror detergi posse videretur, loco non suo insereret. Quicquid vero excitare imaginationem lectoris posset, eo impensius simul addere studuit. Saepissime hos priscos viros ita in re quasi praesenti fundentes refert verba singula, sententias breves, mentis rectae & prudentiae civilis testes; simile quoddam, quod sensus omnium feriret; apte aliquid inque sua brevitate, cum vi in omnium

*) l. 4. c. 41. Sic de Menenio Agrippa „*prisco illo dicendo & horrido modo.*“ Cum reprehensione quadam illum designat, verum illius exemplar vel imitationem dare prudenter vitat.

nium animos pronuntiatum. Adhibet igitur curam, ut directum ad colloquentes ad audientes sermonem ubivis inserat; vitat ineptiam, ne unquam longiori continuatione verborum talia, invito ejus aevi genio, obtrudat, quae saeculum istud respueret.

Quod consilium jam circa ipsa primordia urbis captum non tantum usque ad reges exactos sequitur; sed nec circa conciones *) ad exigendos reges necessarias, nec in motibus turbulentissimis animorum ad constituendam, servandam, augendam populi & plebis libertatem tendentibus, unquam omittit. Excitari sinit nonnunquam mentem & loquelam, ut cum alicujus acris viri virtute simul quasi incensa erumpat, verum non nisi per quatuor & quinque primos libros rarissime: neque unquam praemeditatus & commentatus, sententias ingeniose inventas, cum acumine & subtilitate disponit, sed quae in conflictu ipso, inque procinctu quasi res ipsa ferret, ea ad singulos plerumque, non nisi bis vel ter ad plures convertit; **) & sic fidum videmus in tali ejus temporis imagine reddenda, qualem Cicero & temporum luculentissimus testis, & rerum ac verborum optimus judex delineavit. ***) *Quid exactis regibus — deinceps omnia, nonne plena consiliorum, inania verborum videmus?*

Plerumque vero rebus ex reconditae antiquitatis umbra protrahendis, lucem, viris quos non multa facta illustrabant, eo vitam dat, quod colloquentibus cum singulis, quum mentes aliqua veritate perculsae, quum pectus aliquo motu incitatum vel incensum esset, vocem, & directam orationem tribuit. Sic jam Romulus modo ad fratris manes, ad novas

 cives,

*) l. 2. c. 2.

**) Cum P. Valerius Cos. in re trepida *se ex curia proripit*, & incenso pectore primum ad tribunos, tum ad concionem verba facit, nonne & Livius tum orationem eodem motu incensam ad praesentes quasi dirigeret l. 3. c. 17 Nonne cum L. Quintio senatum, qui sibi & rei publicae deesset, castigaret? l. 3. c. 21. & l. 3. c. 19.

***) Cic. de orat. I. c. 9.

cives, *) modo ad deos **) immortales pauca quidem, at sensus & affectus plena verba dirigit. Sic Tullus Hostilius. ***) Sic Tarquinius adhuc privatus. ****) Sic Tanaquil †) Lucretia, ††) Veturia, †††) Sabinae recens nuptae. ††††) Sic primum, ut par erat, omnes ii, quorum verba, adhortationes, consilia, rerum conversioni occasionem dabant, quorum minae, jurgia, convicia, vel imprecationes rem trepidam restituebant, periculum profligabant, sistebant fugam, adversariis excutiebant arma; sic omnes Proculi, Bruti, a) Valerii, b) Horatii, c) Mucii, Marcii, Herdonii, Cincinnati, Volerones. Tum & qui alias sine fama, sine nomine in nova civitate, primum quid confecisse, in constituta novi quid instituisse recte commemorarentur, fuerint legati, feciales, sacerdotes, judices perduellionis, magistratus, eorum actio omnis non tantum sub oculis lectorum quasi qui praesentes essent, confieri; sed auribus quoque incidere verba quasi ex ore sacro prolata, uti populus, olim pia admiratione & cum obsequio illa exceperat. d) Imperium adeo non tantum ducis cujusque in acie, vel in agmine; e) sed etiam centurionis quasi temere jactam vocem, modo ut omen acceptum, modo quia vitam inferret rerum tenuium descriptioni, suis vocabulis reddit.

Memor

---

*) L. I. c. 7. c. 9.

**) L. I. c. 12.

***) L. I. c. 24 & 28.

****) L. I. c. 34.

†) L. I. c. 39 & 41.

††) L. I. c. 57. 58.

†††) L. II. c. 40.

††††) L. I. c. 13. L. II. c. 2.

a) L. 2 c. 7.

b) L. I. c. 16. L. II. c. 7.

c) L. I. c. 25. 26. L. II. c. 7. c. 10. c. 12. c. 34. L. III. c. 17. c. 19. L. II. c. 55.

d) L. I. c. 17. c. 18. c. 22. 23. 24. 26. 32 & 38. &c.

e) *Accelera signifer, sequere miles* l. 3. c. 27. *Signifer, statue signum* l. 5. c. 55. & pervulgatum illud centurionis plagosi, *cedo alteram* (vitem).

Memor tamen & in his fuit, se prisci aevi res & viros proponere. Quumque narrationem per libros quinque primos decurrentem oratoriae prope artis opus fuisse recte dixeris, addas tamen oportet, Romanae eloquentiae opus fuisse; ita ut judicio & gravitati plus datum fuerit, quam illi arti, quae ad solam lectoris voluptatem cuncta elaboraret.

Liberior omnino in contexenda reliqua historia reperitur.

Si vides, historicum, ut primum in virum aliquem moribus exstantioribus insignem inciderit, in Appium Claudium *) aliquem, in Caesonem Quintium, **) in Appium ***) Claudium decemvirum; si mores sunt pingendi modo nobilium juvenum, modo Gallorum tum primum Romanis auditorum, †) ipsa rarae occasionis opportunitate fuisse facile putabis ductum. Quae vero tum invidia sit, quum horridiora rerum fuerit praetervectus, quum ex negotiis quasi otium sit nactus, res recentiores pro uberiori campo sibi aperto habuisse, quo excurrere gestiens quasi ingenium recte sineret? Quis dubitabit, eundem in enarrandis rebus, quae cum suo aevo aptius & verius compararentur, plus sibi licere putasse, omnesque quas varium & excitatum ejus ingenium offerret, colores adhibuisse?

In orationibus quidem, quas totas mentibus & consiliis & ingenio dicentium accommodaret, variam quam maxime dictionem adhibuit; varium item, quum ipse e narratoris persona loqueretur, at laetiorem cultum sane non toties induit, quoties festivam, urbanam, & hilarem dictionem profundendi occasio daretur; quoties lectores non tantum ab aliis talia exspectassent, sed ipsi quoque talia fudissent. Quis illi vitio vertet, quod Graecorum ob libertatem restitutam gaudium majus celebret, quam ut animi mortalium istorum capere id potuerint;

*) L. II. c. 56 — 61.

**) L. III. c. 11 — 13.

***) L. III. c 33 — 36.

†) L. III. c. 37. L. V. c. 36.

rint; majus fere, quam ut lector ipſe ſe contineret, vocem & affectum premeret, non ſe teſtem intereſſe laetantibus autumaret? *) Quod urbem **) ſitu commendatam, & quaſi Deorum numine beatam, qui rebus incolarum interſint, florentibus paſcuorum camporumque proventibus ita pingat, ut non inde expeditionis alicujus vel oppugnationis exitus, nec eventus aliquis hiſtoria dignus explicaretur, ſed ſola voluptas legenti excitaretur! Quod magnum, ceterumque negotiis diſtrictum imperatorem occaſione itineris per Graeciam, ea quae ob memoriam antiquitatis grata, non tantum quae ob praeſentem neceſſitatem gravia erant, quaſi qui ipſe cum duce luſtraſſet, lectorum animis repraeſentet! ***) Quod gaudium & congratulationem contemti adhuc exercitus, quem victoria non praeda tantum ditaverat, qui ut omnes in gravi discrimine victores non vitam, incolumitatem tantum recuperatam ſibi gratularetur; ſed ut nulli alii vulgo victores ex ſervitute etiam libertatem, civitatem ſibi partam & natam videret, ita deſcribat, ut cum vicinis & incolis regiones ipſae, gaudii participes forent, ut, Livii pictura, quaſi alicujus in hac arte principis aevum potius latura videretur, quam tabula ejus ſcenae Romae propoſita! †) Quod Claudii Neronis, qui Asdrubalem devicerat, Italiamque eo ſervarat, reditus per Latium & Campaniam perpetuo triumpho ſimilior appareat, quam itineri! Quod P. Scipionis apparatu contra Africam omnia in Sicilia conſtrepere faciat; quod Paulli Aemilii in Macedonia caſtra virtutis novae & ſpei plena ſpirare ducis mentem faciat! Quod ex altera parte modo in exercitu, modo in urbe metum in rebus trepidis, animos afflictos, deſperationem Romanorum exponat, quum alter Anni-

---

*) L. 23. c. 32. 33.
**) Crotona l. 24. c. 3.
***) L. 45. c. 27. c. 28.
†) L. 24. c. 15.
††) L. 27. c. 45.

Annibal Alpes esset transgressus, quum utrique Barcinae gentis fulmini bellico impares sibi viderentur, vel antea quum *magna pugna se* ad Thrasimenum *victos esse* Romani in urbe moesta competirent, deque salute desperarent! *) Omnia haec non tantum tentasse, delineasse, adumbrasse, sed plane usque ad ungues & clavos esse exsequutum, id historico aevi Augusti ita conveniens videtur, ut nemo, cui Livii ingenium fuerit datum, id omissurus fore videatur. Praeter Livium vero non fere quisquam tam raro hac occasione, hac licentia usus fuerit; pauci se ipsos ita continuerint, suisque ita pepercerint viribus. At non ubivis pepercit. Graves alias videmus auctores Romanos; & circa res muliebres omnes fere Catoni similes. Sicuti iste vir priscus nolebat in rebus publicis administrandis *mulieres foro, concionibus & comitiis immisceri*, *) curare publica; volebat vero *domi* juribus muliebribus, & *pudoris finibus contineri;* sic in rebus publicis commemorandis, inque historia non fere quisquam auctorum antiquiorum partes illis dederit. Vix diu post Cleopatram primas partes agentem in ullo Romanarum rerum auctore, praeter Graecos repereris. Fulviae, cujus sane in evertenda re publica insignis opera fuerat, in orationibus contemtus caussa, & quasi omen detestans meminit Tullius: Intervenientem vero, agentem & moventem cuncta, vix ferat scena Romanorum historica. Porciam, dignam Bruto magnamque vel in civilibus negotiis animam, Lucanus approbaverit, versibusque in coelum tulerit; in historia gravi vero rerum, quas ipse viderat, scriptor, adeo non fere eam produxerit, ut vix in familiaribus epistolis illam publica curantem significarit Cicero. Non mirum vero, quod post Livium Tacitus non tantum Agrippinis, sed etiam Epponinis suis ***) insignem in historia dederit locum, quum Livius gravissima

 rerum

*) L. 29. l. 44. c. 33. 34. L. 25. c. 37. l. 27. c. 40. c. 44. l. 22. c. 7.
**) L. 34. c. 2. 3.
***) Tacit. hist. l. 4. c. 67.

rerum matronarum modo Romanarum, modo exterarum interventu, quaſi quibusdam machinis, ſuo loco movere, moliri, vel ſaltem diſtinguere, & extollere amet.

Non illi veniam ſolum ab aequalibus paratam fuiſſe cenſeas, quum mulieres, ut omnium attentione dignas, & merito narratione ſua ornandas, tum introducit, quum in iis ſteterat, ut mutationes graviſſimae ſuſciperentur, & conficerentur. Nonne potius tum eum feciſſe dicemus, quod gravis & concinni hiſtorici erat? Concedemus forſan adeo, ſi nimium ornatum, & qui reliquam narrationem quaſi obumbret, tali ſcenae dederit; Lucretiam itaque ſic proponat, ut quaſi ipſe interfuiſſe thalamo, qua illa perierit, interfuiſſe morti, qua immortalitatem ſibi pepererit reputari, intereſſe ſimul lectores velle videatur. P. Virginiam *) a conſcelerato decemviro ſtupro & ſervitio addictam, & non niſi ferro pectori innocenti immiſſo a patre vindicandam, ita pudore virgineo, & discrimine ipſo, inque discrimine fide, innocentia, pietate celebret, ſimul patrem & omnes illius ſalutis ſtudioſos ita vivos & agentes in ſcenam producat, ut Leſſingio noſtro, qui tale tragoediae argumentum quaereret, non diu quaerendum, non ad alium auctorem, ad Graecum quendam fuerit aberrandum.

Quid vero tantopere attinebat, ut P. Scipionem, jam ab omnibus fatalem quaſi liberandae Hiſpaniae, Italiaeque habitum, jam ſanctiori quaſi in deorum immortalium familiaritate ſpectatum, eo modo poſt maximam victoriam impenſius laudaret, quod mulierem externam, alii viro, qui conciliandae Hispaniae momentum afferre poſſet, deſponſam non raperet, ſed ſancte habitam illi redderet. Specioſum & hoc Scipionis exemplum; factum illud Cyri in Panthea iterum hominibus prodidit. Hactenus glorioſum. Quod vero Livius, cui ad alia omnia graviſſima rerum eſſet feſtinandum, hoc unum factum per colloquia, orationesque plures, & narrationes diduceret, hoc ſane non modus

*) L. 3. c. 40 — 60.

modus historiae, certive ejus fines desiderabant; id exspectatio aevi Liviani, quod nec illius oratione, sane huic facto non impari, carere vellet, illi suadebat; id faciebat, quoniam argumentum Graeca elegantia dignum, totque pictoribus adeo desiderabile nactus esset, cui ingenio suo satisfaciendum *) sibi esse videbatur. In Sophonisbae vero moribus & fatis delineandis non tantum a gravitate historiae priscae recessisse videtur, verum in pingendis amoribus, animisque & consiliis ob amorem diu suspensis habitis, in tenerrimis tandem sensibus, in vera natura raro tantum ejusmodi reperiundis, ita totus fuisse videtur, ut & bellorum quasi, casuum & gravissimorum momentorum, ut & scribendi generis, quod Livii praecipue esset, ut lectorum quasi, suique tantum non dicas oblitum. Argumentum externae & tragicae cujusdam fabulae peragere voluit, ut lectores, ut omnes, qui jam vidissent, quid in eloquio & orationibus posset, etiam cognoscerent, quid poesi scenica, si illi se dare voluisset, effecturus fuisse videretur. Duplex quasi fabulae argumentum peragere voluit. Alterum Syphacis, **) Sophonisbes alterum. Syphax imperioso Carthaginis molimine, crudelitate, tandem fractis Poenorum in Hispania & Sicilia, laban-

---

*) Placuisse sibi omnino in hac adumbratione morum P. Scipionis videtur Livius; sperasseque hanc potissimum narrationem vim suam in omnium legentium animos exserturam. Tam multis, tamque variis & gravibus interjectis rebus, Scipionem eundem sane omnes ita mirari assueveramus, ut cui nihil humani, nihil divini quasi putaremus nimis arduum, quo non virtus eniteretur. Fidem sane ipsi Scipioni habemus, si ad Masinissam de se ita praedicat: „Atqui nulla earum, virtus est, propter quas appetendos tibi visus sim, qua ego aeque atque temperantia & continentia libidinum gloriatus fuerim.“ l. 30. c. 14. Quis est, qui hic Livii ipsius testimonium desideret? Dicit tamen ex historici persona: Eo foediora haec (amor & nuptiae Masinissam inter & Sophonisben) videbantur Scipioni, *quod ipsum in Hispania juvenem nullius forma pepulerat captivae.* Quippe haec non sibi tum dixit Scipio, qui & aliis & sibi se semper continentissimum approbaverat, sed Livius illa commemoranda putat, ut narrationem bellam & suo aevo acceptissimam hic historiae adderet.

**) Illud reperimus L. 29. c. 23 & l. 30. c. 12. Hoc l. 30. c. 12. seqq.

labantibus in Italia rebus permotus, ſeſe ad rationes Romanorum adplicaverat. Comitate P. Scipionis, blanditiis ejus, quippe qui Numidarum regis cauſſa in Africam erat cum paucis navibus & comitibus transgreſſus, quique alloquio & ipſum hoſtium imperatorem ſtupore & admiratione tanti viri percelleret, omnesque mortales caperet, ita huic viro fuerat devinctus, ut hoſpitio, tum ſocietate, deinde & perpetuo nuntiorum & literarum commercio per plures annos ita Romano manſiſſet addictus, ut Poenus ipſe deſperaret, Syphacem unquam ab his partibus iri retractum.

Asdrubal vero per eosdem annos filiam forma & ingenio ſimul commendatam ita educaverat, ut omnibus muliebris ingenii blanditiaeque artibus imbueretur, quibus, cuicunque olim nuptura foret, ita eum ſibi & cauſſae, ſectaeque, partibusque ſuis devincire poſſet, ut qui vi inſuperabili conſtringeretur. Eandem ut Poenam, & quod plus eſt, ut Barcinam odium contra Romanos inter praecepta & inſtituta domus ſuae imbibiſſe facile nobis fingemus. Fingamus praeterea, hanc Sophonisben, id filiae nomen, Maſiniſſam juvenem, artibus equeſtribus, corporis agilitate omnibus, fama virtutis, & auctoritate apud ſuos plurimis ſuperiorem, illi unquam fuiſſe viſum, absque ea adamatum. Quod ſtudium, quum tegendum eſſet, quumque adverſis Maſiniſſae rebus, fuga & exſilio ejus ita augeretur, ut ſi per illam ſtetiſſet, nulli alii quam huic viro ſeſe juncturam crederes. At ſtudiorum in ea mira conflictatio, dum imis ſenſibus huic ſeſe addixiſſet, ut civis vero Carthaginienſis ab eodem ſeſe prorſus ſejungere, illum pro alieno & hoſte habere deberet, qui ſeſe Romanis dedidiſſet, quique in iis caſtris eſſet, quae Carthaginem oppugnatum jam in Africam trajeciſſent! Haec ſtudia contraria Sophonisben ſuspenſam tenent. Hic nodum videas, quem tempora vel caſus aliquis repens modo viderentur ſolutura: In eo cardine cuncta verti. Caſus iſte tandem adeſt. Syphax ſolum ſuos fines tutaturus in armis eſt, caeterum fingatur ſpectator ſecurus belli, quod jam internecione alterutram partem deleturum videbatur.

Asdru-

Asdrubal, qui videret, quocunque Syphacis opes, ſtudium & copiae incubuiſſent, eo victoriam ſequuturam, quique noſſet Syphacem, jam *accenſum cupiditate* in virginem, cujus fama Africam impleret, *& ut Numidam praeter omnes barbaros effuſum eſſe in Venerem, virginem ab Carthagine arceſſit*, ejusque in Maſiniſſam amorem ut pater, ut Barcinus Barcinam tandem officii patriae debiti & iis rationibus vincit, quae ex metu ne patria interiret, vim in rectam alias nobilemque mentem nanciſcerentur. *Maturantur nuptiae; accenſum recenti amore Numidam tenet, & jam uxor non modo blanditiis ſatis nunc potentibus ad animum amantis, ſed precibus & miſericordia,* labefactat, *tandem plena lacrimarum obteſtansque, ne patrem ſuum patriamque proderet, impellit.* Syphax copias ſuas exercitui Asdrubalis adjungit, aggreditur uterque Romana caſtra, fugantur, funduntur, deletisque omnibus copiis capitur a Maſiniſſa Laelioque Syphax, capitur & miſera nova nupta, ab illo, quem antea tacita amaverat. Num hic nodum, vindice dignum, num περιπετειαι inveniant, num res per menſium mediorum intervallum inter ſe disjunctas in unius diei ſpatium coarctare detur; quis deinde vitae Syphacis & Sophonisbes exitus convenienter tragicae fabulae recte conſtituatur, periti talium viderint. Rei quoquo modo ante oculos ſpectatorum peragendae materiam, perſonas, veros hominum mores, colores immo quosdam ſcenae proprios a Livio non nequicquam petieris.

Longe vero opportunius, & ab omni parte conſummatius argumentum Sophonisbae ipſius a Livio narrata extrema, videas. Argumentum fabulae, qualis a Jacobo Thompſon, vel alio quovis inter recentiores artifice recte in ſcenam vocaretur, qualis noſtris hominibus cum ſtudio ſpectaretur. Illud Livius noſter non tantum delineavit; ſed & pro modo ejus aevi aptiſſime concinnavit.

Audiamus ipſum: „Syphax, dum obequitat turmis; ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet; equo graviter icto, effuſus opprimitur, capiturque: & vivus (laetum ante omnes Maſiniſſae praebiturus ſpectaculum) ad Laelium pertrahitur.“

Is rex jam ab ipſis Romanis celebratur ſtudio illum viſendi, miſericordia, vocibus, acclamationibus: *Magnitudini ejus, famae gentis, quisque* ſpectator *addit:* Illum eſſe regem, cujus tantum majeſtati duo potentiſſimi in terris tribuerint populi, Romanus Carthaginienſisque, ut Scipio imperator ſuus ad amicitiam ejus petendam, relicta provincia Hispania exercituque, duabus quinqueremibus in Africam navigaverit: Asdrubal, Poenorum imperator, non ipſe modo ad eum in regnum venerit, *ſed etiam filiam ei nuptum dederit.* Habuiſſe eum uno tempore, in poteſtate duos imperatores, Poenum Romanumque. *Sicut ab Diis *) immortalibus pars utraque hoſtiis mactandis pacem petiſſet,* ita ab eo utrimque pariter amicitiam petitam. Jam tantas habuiſſe opes, ut Maſiniſſam regno pulſum eo redegerit, ut vita ejus fama mortis & latebris, ferarum modo in ſilvis rapto viventis, tegeretur: „Si haec extrema Maſiniſſam ad eum praeſentem, ſi alia Laelium tribunosque, utrumque igitur hoſtes magnifice de eo praedicantes facias; quid expoſitioni ad imbuendos admiratione & miſericordia viri iſtius, qui caput fabulae eſt, animos defore tum credas? Et ſi ne illa quidem ſatis Maſiniſſae ſenſum, vim mentis, pertinaciamque expoſuerint, fingas illum ſupprimentem omnes victoris, & ultoris ſenſus, ut plena eoque ſplendidiori victoria potiatur: addas ſis ex auctore: „Cirtha caput regni Syphacis erat: ad hanc capiendam omnis nobilis juvenis impetus fertur: „ſibi quidem (Maſiniſſa ad Laelium dicere) nihil eſſe in praeſentia pulchrius, quam victorem, recuperatum tanto poſt intervallo patrium inviſere regnum: ſed tam ſecundis, quam adverſis rebus non dari ſpatium ad ceſſandum. Si ſe Laelius cum equitatu vinctoque Syphace Cirtham praecedere ſinat, trepida omnia metu ſe oppreſſurum: „Laelius aſſentitur. Haec Syphacem, Laelium, Maſiniſſam, reliquosque praeter P. Scipionis

*) Nonne haec tragico omnino ſpiritu prolata videntur, & quidem ab iis, qui non niſi teſtes eſſent?

nis & Sophonisbae reliquis actibus reservandas personas, satis manifestatura videntur; expositioni igitur suffecerint.

„Masinissa praegressus Cirtham, evocari ad colloquium principes Cirthensium jubet. Sed apud ignaros regis casus, neque quae acta essent promendo, nec minis, nec suadendo, ante valuit, quam rex vinctus in conspectum datus est. Tum ad spectaculum tam foedum comploratio orta: & partim pavore moenia sunt deserta, partim repentino consensu gratiam apud victorem quaerentium patefactae portae." Neque Sophonisbe adversatur. Ex captivi mariti aspectu intelligit res patriae perditas, nequicquam sese desertam, idque aetatis feminam tentaturam patriae defensionem. Jam de se, suoque tantum decore cogitat. Captivam se, Romam trahendam, id detestatur. Succurrit illi, Masinissam etiam Africanum esse; fuisse eundem miserum, exsulem, tantum non captum; succurrit ejusdem magni & nobilis animi; imago viri istius, quem olim cum omnibus fuerat mirata, quem tacita & omnibus se sensumque celans amaverat. Inde spes nascitur, fore ut juvenem, gentilem, vacuum praeterea non nequicquam aggrediatur, suoque affectui in nobile pectus, idque post victoriam apertius viam aperiat.

Interea: „Masinissa praesidio circa portas opportunaque moenium dimisso, ne cui fugae pateret exitus, ad regiam occupandam citato vadit equo. Intranti vestibulum in ipso limine Sophonisba uxor Syphacis, filia Asdrubalis Poeni, occurrit; & quum in medio agmine armatorum Masinissam insignem, quum armis, tum cetero habitu, conspexisset; regem esse (id quod erat) rata, genibus advoluta eius: Omnia quidem, inquit, ut posses in nos, Dii tibi dederunt, virtusque & felicitas tua. Sed si captivae apud dominum vitae necisque suae vocem supplicem mittere licet, si genua, si victricem attingere dextram, precor quaesoque per majestatem regiam, in qua paullo ante nos quoque fuimus, per gentis Numidarum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit, per hujusce regiae Deos, qui te melioribus ominibus accipiant, quam Syphacem hinc mise-

 runt;

runt; hanc veniam supplici des, ut ipse quodcumque fert animus, de captiva statuas, neque me in cujusquam Romani superbum ac crudele arbitrium venire sinas. Si nihil aliud quam Syphacis uxor fuissem, tamen Numidae, atque in eadem mecum Africa geniti, quam alienigenae & externi fidem experiri mallem. Quid Carthaginiensi ab Romano, quid filiae Asdrubalis timendum sit, vides. Si nulla alia re potes, morte me ut vindices ab Romanorum arbitrio, oro obtestorque. Forma erat insignis & florentissima aetas, itaque quum modo dextram amplectens, in id, ne cui Romano traderetur, fidem exposceret, propiusque blanditias oratio esset, quam preces; non in misericordiam modo prolapsus est animus victoris, sed (ut *est genus Numidarum in Venerem praeceps*) amore captivae victor captus, data dextera in id, quod petebatur, obligandae fidei, in regiam concedit. Instituit deinde reputare secum ipse, quemadmodum promissi fidem praestaret. Quod quum expediri non posset; ab amore temerarium atque impudens mutuatur consilium. Nuptias in eum ipsum diem repente parari jubet, ne quid relinqueret integri aut Laelio, ant ipsi Scipioni consulendi velut in captivam, quae Masinissae jam nupta foret."

Sic laeta omnia, praeterque spem procedentia, tempestatem ingruentem ab oculis removent, tragicaque omnino vi animos, mox in alia omnia rapiendos male firmant, praeparant contra ad eo faciliorem perturbationem. „Factis nuptiis, supervenit Laelius: & adeo non dissimulavit improbare se factum, ut primo etiam cum Syphace & ceteris captivis detractam eam toro geniali mittere ad Scipionem conatus sit, victus deinde precibus Masinissae orantis, ut arbitrium, utrius regum duorum fortunae accessio Sophonisba esset, ad Scipionem reiiceret; misso Syphace & captivis, ceteras urbes Numidiae, quae praesidiis regiis tenebantur, adiuvante Masinissa recepit."

Ut scenae & temporis compendium facias, unitatique fabulae consulas, haec scilicet omnia in horarum aliquot spatium sunt cogenda; & Masinissae animus a voluptatis mollitudine

quasi

quaſi revocatus, iterum acribus & ferocibus bellicis motibus & conſiliis totus pateat. Simul P. Scipionis auctoritas & imago, quaſi ex Honoris & Virtutis ſummo templo affulgens, iterum obverſetur menti Maſiniſſae, illumque aliquantum ſibi & exercitui reddat. Tum frigoris quid novae amantium familiaritati offuſum; Sophonisbae caput deſperationis atra umbra jam circumvolare.

Tum ſcena in caſtra P. Scipionis, quippe quae propius interea admota tibi fingas, translata. Gravis & majeſtatis olim plena Syphacis perſona, nefarium Maſiniſſae & Sophonisbes connubium P. Scipioni prodit. Quippe cui ad Scipionem admiſſo non alia fere excuſatio relicta, quam ut graviorem culpam in Sophonisben transferat.

„Tum ille, peccaſſe quidem ſeſe, atque inſaniſſe, fatebatur. Sed non tum demum, quum arma adverſus populum Romanum cepiſſet; exitum ſui furoris fuiſſe, non principium. Tunc ſe inſaniſſe, tum hospitia privata & publica foedera omnia ex animo ejeciſſe, quum Carthaginienſem matronam domum acceperit. Illis nuptialibus facibus regiam conflagraſſe ſuam: illam furiam peſtemque omnibus delinimentis animum ſuum avertiſſe atque alienaſſe: nec conquieſſe, donec ipſa manibus ſuis nefaria ſibi arma adverſus hospitem atque amicum induerit. Perdito tamen atque afflicto ſibi hoc in miſeriis ſolatii eſſe, quod in omnium hominum inimiciſſimi ſibi domum ac penates eandem peſtem ac furiam tranſiſſe videat. Neque prudentiorem, neque conſtantiorem Maſiniſſam, quam Syphacem eſſe, etiam juventa incautiorem, certe ſtultius illum atque intemperantius eam quam ſe duxiſſe.

Haec non hoſtili modo odio, ſed amoris etiam ſtimulis, amatam apud aemulum cernens, quum dixiſſet; non mediocri cura Scipionis animum pepulit, & fidem criminibus, raptae prope inter arma nuptiae neque conſulto, neque expectato Laelio, faciebant: tamque praeceps feſtinatio, ut quo die captam hoſtem vidiſſet, eodem matrimonio junctam acciperet, & ad penates hoſtis ſui nuptiale ſacrum conficeret, eo foediora

 haec

haec videbantur Scipioni, quod ipſum in Hiſpania juvenem nullius forma pepulerat captivae. Haec ſecum volutanti Laelius ac Maſiniſſa ſupervenerunt; quos quum pariter ambos & benigno vultu excepiſſet, & egregiis laudibus frequenti praetorio celebraſſet — —.“

Haec convenientiſſime perſonae Romani, qui prorſus ſupra muliebres curas elatus, & apud quem amatoriis rebus plane non locus relinqueretur; convenienter & duci & victori, nonniſi ſumma quaeque animo praeſumenti. Civili cura tamen intus angi, ne perditum ſe ipſum iret Maſiniſſa; neve & cauſſae Romanae & victoriae poſtea deeſſet.

„Abductum in ſecretum Maſiniſſam ſic alloquitur; Aliqua te exiſtimo, Maſiniſſa, intuentem in me bona, & principio in Hiſpania ad jungendam mecum amicitiam veniſſe, poſtea in Africa teipſum, ſpesque omnes tuas in fidem meam commiſiſſe. Atqui nulla earum virtus eſt, propter quas appetendus tibi viſus ſim, qua ego aeque atque temperantia & continentia libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoque ad ceteras tuas eximias virtutes, Maſiniſſa, adjeciſſe velim. Non eſt, non (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis aetati noſtrae periculum, quantum ab circumfuſis undique voluptatibus. Qui eas ſua temperantia frenavit ac domuit, ne multo majus decus, majoremque victoriam ſibi peperit, quam nos Syphace victo habemus. Quae me abſente ſtrenue ac fortiter feciſti libenter & commemoravi, & memini, cetera teipſum reputare tecum, quam, me dicente, erubeſcere malo. Syphax populi Romani auſpiciis victus captusque eſt. Itaque ipſe, conjunx, regnum, ager, oppida, homines, qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, praeda populi Romani eſt: & regem conjugemque ejus, etiam ſi non civis Carthaginienſis eſſet, etiam ſi non patrem ejus imperatorem hoſtium videremus, Romam oporteret mitti ac ſenatus populique Romani de ea judicium atque arbitrium eſſe: quae regem nobis ſocium alienaſſe, atque in arma egiſſe praecipitem dicatur. Vince animum, cave deformes

multa

multa bona uno vitio, & tot meritorum gratiam majore culpa, quam caussa culpae est, corrumpas."

Jam extremum actum iri facile expeditum quisque tacitus intelliget, qui mores personis adhuc tributos, earumque praesentem conditionem non ignorat.

„Masinissae haec audienti, non rubor solum suffusus, sed lacrymae etiam obortae: & quum, se quidem in potestate futurum imperatoris dixisset, orassetque eum, ut quantum res sineret, fidei suae temere obstrictae consuleret, promisisse enim, sese in nullius potestatem eam traditurum, ex praetorio in tabernaculum suum confusus concessit. Ibi arbitris remotis, quum crebro suspirio, & gemitu, quod facile ab circumstantibus tabernaculum exaudiri posset, aliquantum temporis consumsisset; ingenti ad postremum edito gemitu, fidum e servis vocat, sub cujus custodia regio more ad incerta fortunae venenum erat, & mistum in poculo ferre ad Sophonisbam jubet, ac simul nunciare: Masinissam libenter primam ei fidem praestaturum fuisse, quam vir uxori debuerit. Quoniam arbitrium ejus, qui possint, adimant, secundam fidem praestare, ne viva in potestatem Romanorum veniat. Memor patris imperatoris, patriaeque & duorum regum, quibus nupta fuisset: sibi ipsa consuleret. Hunc nuncium, ac simul venenum ferens, minister, quum ad Sophonisbam venisset, Accipio, inquit, nuptiale munus; nec ingratum, si nihil majus vir uxori, praestare potuit. Hoc tamen nuncia; melius me morituram fuisse, si non in funere meo nupsissem: non locuta est ferocius, quam acceptum poculum, nullo trepidationis signo dato, impavide hausit. Quod ubi nunciatum est Scipioni, ne quid aeger animi ferox juvenis gravius consuleret, accitum eum extemplo nunc solatur; nunc, quod temeritatem temeritate alia luerit, tristioremque rem quam necesse fuerit, fecerit, leniter castigat."

Quae sequuntur ea Romanae fabulae convenientiora facile reperias, quippe quae pompam & spectaculum desiderat. Nos, qui quae remota ab oculis, intus in pectore fiunt, malumus,

illis facile superſederemus. „Poſtero die ut a praeſenti motu averteret animum ejus, in tribunal eſcendit: & concionem advocari juſſit. Ibi Maſiniſſam primum regem appellatum, eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit verbis honorem, Neque magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe, quo unum omnium externorum dignum Maſiniſſam populus Romanus ducat. Laelium deinde, & ipſum collaudatum, aurea corona donat, & alii militares viri, prout a quoque navata opera erat, donati. His honoribus mollitus regis animus, erectusque in ſpem propinquam, ſublato Syphace, omnis Numidiae potiundae.“ *)

Num aequales Livii illi conceſſerint argumentum proprie domeſticum & civile ſic peragere, quid acutiſſimi eorum de tali narratione judicarint, vel ex Quinctiliano **) intelligere datur, qui recte ſane *ſuam cuique propoſitam* eſſe *legem*, *ſuum cuique decorem* pronuntiat, vitandumque ducit, ne in oratione poëtas & hiſtoricos, neque in horum operibus oratores imiteris. Inter nos ulla ne invidia ſit, ingenio nonnunquam ſic indulſiſſe, ut quae alibi inſerendi locus non detur, ubicunque addideris, dummodo ſenſum feriant, & pulchra habeantur? Sed alias Livius tantum non indulget ingenio, ut quam ſaepiſſime

*) Aliud itidem externum, regium, tragicumque igitur vere argumentum peragit Livius, dum aemulationem & invidiam Perſei & Demetrii, extremorum Macedonicae ſtirpis principum, de regno Macedoniae concertationes, vere Thyeſteam ſcenam, iterat. Si longam, quippe, inde a c 3. per undeviginti libri quadrageſimi capita decurrentem narrationem ſpectaveris, ſane non credes, Livium, nec in moribus ad naturam apte manifeſtandis, nec in ſenſibus orationibusque cuique dandis, nec in ulla re ſibi argumentoque defuiſſe. Ut leviſſimorum tantum exemplum addam; nonne epiphonema tragici eloquii quid habet: „Ita innoxius adoleſcens, quum in eo ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent, interficitur?“

**) Inſtit. L. 10. c. 2.

pissime potius abstineat, imaginibus suo, alieno loco inserendis, ingeniique excursibus.

Non tantum quum rem magis variam, gravem, atrocem reperit, quam quae imagine stilo expressa repraesentari queat, ut pavor & metus in urbe, clade Cannensi nuntiata. *) „Nunquam, salva urbe, tantum pavoris tumultusque intra moenia Romana fuit, *itaque succumbam oneri, neque aggrediar narrare*, quae edissertando minora vero fecero."

Sed etiam ibi omittit, ingenio suo quasi a rei opportunitate provocato, cum gravitate vel novitate rei contendere, ubi recte praesumsisset, narrationi suae id iri datum, ut eo magis splendescat. Roma ab Hannibale obsessa, oppugnata, consulibus absentibus, spes tenuis pro aris & focis feliciter depugnandi, ratio omnis sacrorum & Capitolii capitis gentium, aeternae ipsius urbis defendendae in tumultuario posita exercitu. Quem alium hoc non invitarit, ut discrimina, trepida rerum, ut imperium, civitatem, leges sanctas, instituta sapientium, quaeque generi humano adeo salutaria viderentur, quasi in communi incendio depingeret; ut senes, matronas, impuberes, ut sacerdotes, plebem, agrestemque turbam intra moenia compulsam, nobis sisteret? Quis non tempestatem, a diis ipsis immissam, ne mortales de sedibus deorum & legum sanctissimis decertarent, ut machinam quandam adhibuisset, quo inter tonitrua & fulgura optimi maximi Jovis quasi trutina momenta gentium, quaeque tum praeponderatura videretur, pensarentur? Videas circa idem argumentum in Silii Italici **) carmine, quo spiritu Romanus haec ornare, vel incendere potuerit? Livius vero nequaquam hic a solito narrationis instituto recedit. Dicit quae urbis periculum, civium metum, primorum constantiam satis declararent; ceterum e gravitate historici esse ducit, subitam neque eam gravissimam impressionem

H 2 ab

---

*) L. 22. c. 54.

**) Punic. 11.

ab Hannibale ad tentandos modo Romanorum animos, non ad evertendas res leviter tentatam, non graviorem narrando facere, quam in actu & curſu rerum eſſe poterat. De Capua tum decertabant; urbis Romae periculum tantum pro acceſſione erat, ita etiam quaſi res minus gravis ſecundam tantum in hiſtoria locum recte nanciſcebatur. *)

Iterum parce uti occaſione videtur, quum Hannibalem e diutina Italiae-poſſeſſione detractum nobis proponit. „Raro quemquam alium patriam exilii cauſſa relinquentem, magis moeſtum abiſſe *ferunt*, quam Annibalem hoſtium terra excedentem." **)

Quid alii tradiderint de Hannibale, quique ejus tum animus eſſe, quas cauſſas lugendi habere potuerit, ea ad intellectum ſatis apte exponit, ad ſenſum vero, qualem alias vel per orationem excitare ſciverat, pro argumenti dignitate nequaquam ſatis.

Quippe recte praefert, in ea omne mentis acumen intendere, quae ſtatum orbis terrarum, quae gentium & imperiorum conditiones, multorum igitur motus animi, ſpes, vires, vel errores & lapſus nobis ob oculos ponunt. Illic lubentiſſime verſatur, his ingenium, imaginandi vim, orationis copiam omnem dat. Singulos homines raro, & quum rerum gravium momentum id repoſceret, quod ad externum primum habitum, intimosque tum animorum motus, quaſi in tabula nobis proponit.

Sic eſt: judicium hiſtoricum, quo lectorum mentes ſapientia inſtruere detur, praefert affectibus, elegantiae, quaeve alias legentium mentem voluptate capere & tenere, variove vel irarum vel ſtudii incitati motu incendere poſſe viderentur.

---

*) L. 26. c. 9 — 11.

**) L. 30. c. 20.

I.